

Ks. Jerzy Adamczyk
Wyższe Seminarium Duchowne w Radomiu

**Kanoniczne aspekty formacji alumnów
wyższych seminariów duchownych
w dziedzinie duszpasterstwa rodzin**

W opublikowanej w 1968 r. encyklice *Humanae vitae* papież Paweł VI apelował do biskupów i kapłanów, aby „z wszelką gorliwością i niezwłocznie oddali się dziełu zabezpieczania małżeństwa i obrony jego świętości tak, aby życie małżeńskie osiągnęło coraz wyższą ludzką i chrześcijańską doskonałość. Zadanie to uważajcie za najważniejsze dzieło i obowiązek nałożony na was w obecnych czasach”¹. Z kolei w adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio* przypomina się, że „kapłan czy diakon, winien zawsze odnosić się do rodzin jak ojciec, brat, pasterz i nauczyciel, wspomagając je środkami łaski i oświecając światłem prawdy”².

Prawodawca kodeksowy w kan. 1063 nr 1-4 obowiązek przygotowania młodych do małżeństwa (oraz wspierania małżonków w wypełnianiu ich zadań) nakłada na całą wspólnotę kościelną, do której (lub których) oni należą. W pierwszym rzędzie odpowiedzialni za tę dziedzinę misji Kościoła są duszpasterze³.

¹ PAULUS VI, Litterae encyclicae *Humanae vitae*, 25 VII 1968, nr 30, AAS 60 (1968), s. 502.

² IOANNES PAULUS II, Adhortatio apostolica postsynodalis *Familiaris consortio*, 22 XI 1981, nr 73, AAS 74 (1982), s. 171-172; tekst polski: Adhortacja apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II *Familiaris consortio* do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła katolickiego o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym, Częstochowa 1988 (odtąd: FC).

³ Należy zauważyć, że tytuł „duszpasterz” przysługuje tylko tym wiernym, którzy otrzymali sakrament święceń. – CONGREGATIO PRO CLERICIS ET ALIAE, Instructio de quibusdam quaestionibus circa fidelium laicorum cooperationem sacerdotum ministerium spectantes *Ecclesiae de mysterio*, 15 VIII 1997, art. 1 § 3, AAS 89 (1997), s. 862-863.

Jest zrozumiałe, że aby przyszli duszpasterze mogli owocnie pełnić swoją posługę na rzecz małżeństw i rodzin, potrzebują odpowiedniego przygotowania w tej dziedzinie, które winno mieć miejsce w czasie formacji w wyższym seminarium duchownym⁴. „Dzisiaj istotnie potrzeba, aby rodzina i życie postawione «w samym centrum nowej ewangelizacji» stały się «przedmiotem poważnego i systematycznego studium i refleksji w seminariach, w domach formacji i instytucjach»”, gdyż „zadania oczekujące na przyszłych kapłanów w tej dziedzinie duszpasterstwa są, w porównaniu z przeszłością, delikatniejsze i bardziej wymagające, a nade wszystko bardziej złożone”⁵.

Przedmiotem niniejszej refleksji będzie próba nakreślenia problematyki kanonicznych aspektów przygotowania alumnów wyższych seminariów duchownych w dziedzinie duszpasterstwa rodzin w obrębie formacji ludzkiej, intelektualnej, duchowej i duszpasterskiej.

1. Potrzeba formacji alumnów do duszpasterstwa rodzin

Zarówno Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. jak i inne dokumenty normatywne prawa powszechnego i partykularnego w wielu miejscach wyraźnie wskazują na obowiązek duchownych (szczególnie duszpasterzy) aktywności w duszpasterstwie rodzin, którym są różnorodne formy pastoralnego działania Kościoła, dotyczące osób żyjących w małżeństwie i rodzinie lub przygotowujących się do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. W obliczu przemian zachodzących we współczesnym świecie, duszpasterstwo rodzin jawi się jako jedno z najważniejszych zadań Kościoła⁶.

⁴ „Młodzieńcy, zamierzający dojść do kapłaństwa, powinni dla otrzymania odpowiedniej formacji duchowej oraz przygotowania się do właściwych im obowiązków kształcić się w wyższym seminarium przez cały okres formacji, albo – gdy zdaniem biskupa diecezjalnego wymagają tego okoliczności – przynajmniej przez cztery lata” – KPK, kan. 235 § 1. „Formacja alumnów do duszpasterstwa małżeństw i rodzin winna należeć do priorytetowych zadań Wyższego Seminarium Duchownego”. – *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej 2007 - 2009. Prawo diecezjalne Kościoła Kaliskiego*, Kalisz 2009, st. 155, s. 34.

⁵ CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE DEI SEMINARISTI (DEI SEMINARI E DEGLI ISTITUTI DI STUDI), *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio e alla famiglia*, 19 III 1995, *Introduzione*, Bologna 1995, tekst polski: KONGREGACJA DS. WYCHOWANIA KATOLICKIEGO, *Wskazania dla formacji alumnów dotyczące zagadnień małżeństwa i rodziny*, Warszawa 2008.

⁶ Por. B. MIERZWIŃSKI, *Rodzin duszpasterstwo*, w: R. KAMIŃSKI, W. PRZYGODA, M. FIAŁKOWSKI (red.), *Leksykon teologii pastoralnej*, Lublin 2006, s. 737.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. w wielu miejscach mówi o obowiązkach duchownych w zakresie duszpasterstwa małżeńsko-rodzinnego. Według kan. 213 „wierni mają prawo otrzymywać pomoce od swoich Pasterzy z duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza zaś słowa Bożego i sakramentów”. Adresatami obowiązków korelatywnych do prawa wiernych są „święci Pasterze”, tzn. biskupi i inne osoby wyposażone we władzę biskupią, jak również w szerszym sensie wszyscy duchowni, stosownie do powierzonego im urzędu, szczególnie, jeśli sprawują odpowiedni urząd duszpasterski (np. proboszcz, wikariusz parafialny)⁷. Jest jasne, że duszpasterstwo rodzin mieści się w obrębie pomocy otrzymywanych od Pasterzy z duchowych dóbr Kościoła⁸.

Najszerszy zakres zadań w stosunku do duszpasterstwa małżeństw i rodzin wyznacza KPK proboszczowi. Wypełniając swój urząd winien czynić starania, aby wierni modlili się w swoich rodzinach oraz świadomie i czynnie uczestniczyli w liturgii⁹, ma on „nawiedzać rodziny, uczestnicząc w troskach wiernych, zwłaszcza niepokojach i smutku, oraz umacniając ich w Panu, jak również – jeśli w czymś nie domagają – roztropnie ich korygując (...), stara się wreszcie o to, by małżonkowie i rodzice otrzymali pomoc do wypełniania własnych obowiązków oraz popiera wzrost życia chrześcijańskiego w rodzinach”¹⁰.

Ustawodawca kodeksowy zobowiązuje głosicieli słowa Bożego, a więc przede wszystkim duchownych, do przedstawiania wiernym nauki Kościoła o godności i wolności osoby ludzkiej, o jedności i trwałości rodziny oraz o jej zadaniach¹¹. Proboszcz w ramach *munus docendi* ma popierać i umacniać rodziców w zakresie katechezy rodzinnej¹², osobiście lub przez innych zatroszczyć się, ażeby rodziców właściwie przygotować do chrztu ich dziecka pouczeniami pasterskimi i wspólną modlitwą, zbierając razem po kilka rodzin oraz, gdy okoliczności na to pozwalają, złożyć im wizytę¹³. Wreszcie według KPK

⁷ Por. J. KRUKOWSKI, *Komentarz do kan. 213*, w: J. KRUKOWSKI (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, T. 2, ks. II (1) *Lud Boży*, Poznań 2005, s. 30. „Biskupi posługują się w szczególności sposobem kapłanami, których zadanie, jak wyraźnie podkreślił Synod, stanowi istotną część posługiwania Kościoła na rzecz małżeństwa i rodziny”. – FC, nr 73.

⁸ Por. KPK, kan. 213, kan. 226.

⁹ Por. KPK, kan. 528 § 2.

¹⁰ KPK, kan. 529 § 1.

¹¹ Por. KPK, kan. 768.

¹² Por. KPK, kan. 777; por. KPK, kan. 774.

¹³ Por. KPK, kan. 851, nr 2.

„duszpasterze mają obowiązek troszczyć się o to, aby własna wspólnota kościelna świadczyła pomoc wiernym, dzięki której stan małżeński zachowa ducha chrześcijańskiego i będzie się doskonalił”¹⁴.

O konieczności zaangażowania duchownych na rzecz małżeństw i rodzin mówią także inne dokumenty normatywne. Autorzy *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi Apostolorum Successores* uświadamiają biskupom ich obowiązek dołożenia możliwych starań, aby właściwie zostało zorganizowane skuteczne duszpasterstwo rodzin i aby było ono realizowane we wszystkich parafiach oraz w diecezjalnych instytucjach i wspólnotach, przy aktywnym udziale kapłanów, diakonów, zakonników, członków stowarzyszeń życia apostołskiego i świeckich oraz samych rodzin¹⁵.

W Instrukcji *Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej* przypomina się, że proboszcz „jako pasterz stara się poznać wiernych oddanych pod jego opiekę, unikając przy tym niebezpieczeństwa funkcjonalizmu: nie jest on bowiem urzędnikiem pełniącym określoną rolę i świadczącym usługi tym, którzy ich od niego wymagają. Jako człowiek Boży pełni swą posługę w sposób całościowy: szuka wiernych, odwiedza rodziny, zaradzając ich potrzebom i biorąc udział w ich radościach; roztropnie zwraca uwagę, otacza opieką starców, słabych, opuszczonych, chorych, bliskich śmierci; szczególną troską ogarnia ubogich i cierpiących; podejmuje trud nawracania grzeszników i błędzących oraz każdemu pomaga w spełnianiu własnych obowiązków, przyczyniając się do rozwoju chrześcijańskiego życia w rodzinach”¹⁶.

Według instrukcji *Preparazione al sacramento del matrimonio* kursy przedmałżeńskie mogą organizować osoby zaangażowane w ruchy rodzinne, stowarzyszenia bądź grupy apostołskie, pod kierunkiem

¹⁴ KPK, kan. 1063.

¹⁵ Por. CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi Apostolorum Successores*, 22 II 2004, nr 203, Città del Vaticano 2004, tekst polski: KONGREGACJA DO SPRAW BISKUPÓW, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów Apostolorum Successores*, Kielce 2005.

¹⁶ CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Istruzione Il presbitero, pastore e guida della comunità parrocchiale*, 4 VIII 2002, nr 22, Città del Vaticana 1999, tekst polski: KONGREGACJA DS. DUCHOWIENSTWA, *Instrukcja Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, Poznań 2002. Według tego dokumentu, nr 27 „prawdziwe duszpasterstwo zmierzające do uświęcenia naszych wspólnot parafialnych zakłada stosowne do potrzeb duszpasterstwo rodzin”.

kompetentnego kapłana¹⁷. Z kolei redaktorzy dokumentu *Vademecum per i confessori su alcuni temi di morale attinenti alla vita coniugale* przypominają kapłanom „by w katechezie i w przygotowaniu narzeczonych do małżeństwa, zachowywali jednolitość kryteriów, czy to w nauczaniu czy to w sakramencie Pojednania, w doskonałej wierności Magisterium Kościoła, na temat moralnej oceny antykoncepcji”¹⁸.

Według dokumentu *Duszpasterstwo osób rozwiedzionych żyjących w nowych związkach* kapłani powinni nieść pomoc „osobom przeżywającym bolesne konsekwencje rozvodu. (...) To szczególne zadanie wymaga należytej formacji kapłanów. (...) Nie można zapominać, że trudności małżeńskie często przeradzają się w prawdziwy dramat, jeżeli małżonkom brak dobrej woli lub okazji, by w porę podzielić się swoimi problemami z kimś (kapłanem lub kompetentną osobą świecką), kto pomoże im je przezwyciężyć”¹⁹.

Autorzy *Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia* wzywają kapłanów, współpracowników biskupów w świętej posłudze, aby gorliwie i z zapałem oddali się dziełu zabezpieczenia małżeństwa i obrony jego świętości tak, aby życie małżeńskie osiągało coraz wyższą ludzką i chrześcijańską doskonałość²⁰, natomiast instrukcja *La preparazione dei fidanzati al matrimonio e alla famiglia* Krajowego Urzędu Duszpasterskiego Rodzin Konferencji Episkopatu Włoch przypomina kapłanom o ich pierwszorzędnej odpowiedzialności za ewangelizację małżeństwa i rodziny²¹, natomiast *Dyrektorium*

¹⁷ Por. PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Preparazione al sacramento del matrimonio*, 13 V 1996, nr 48, Roma 1996, tekst polski: PAPIESKA RADA DS. RODZINY, *Przygotowanie do sakramentu małżeństwa*, w: K. Lubowicki (red.), *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, Kraków 1999, t. 1, s. 389-425.

¹⁸ PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Vademecum per i confessori su alcuni temi di morale attinenti alla vita coniugale*, 12 II 1997, nr 16, Bologna 1997, tekst polski: PAPIESKA RADA DS. RODZINY, *Vademecum dla spowiedników o niektórych zagadnieniach moralnych dotyczących życia małżeńskiego*, Łomianki 1997.

¹⁹ PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Raccomandazioni teniamo ad esprimere circa la pastorale dei divorziati risposati*, 25 I 1997, L'Osservatore Romano, 26 II 1997, s. 4, tekst polski: PAPIESKA RADA DS. RODZINY, *Duszpasterstwo osób rozwiedzionych żyjących w nowych związkach*, 25 I 1997, w: M. BRZEZIŃSKI (red.), *W trosce o dobro małżeństwa i rodziny. Dokumenty Papieskiej Rady ds. Rodziny*, t. I, Lublin 2010, s. 237-241.

²⁰ Por. CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia*, 25 VII 1993, nr 260, Roma 1993.

²¹ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, UFFICIO NAZIONALE PER LA PASTORALE DELLA FAMIGLIA, *La preparazione dei fidanzati al matrimonio e alla famiglia. Sussidio di prospettive e orientamenti*, 24 VI 1989, Enchiridion CEI, vol. 4, nr 1684-1803.

duszpasterstwa rodzin Konferencji Episkopatu Polski przypomina, że każdy ksiądz nie tylko ma posiadać znajomość nauki Kościoła dotyczącą się małżeństwa i rodziny, ale także znać założenia i działanie instytucji, które je wspierają, oraz tych, które im zagrażają, czy wręcz je zwalczają²².

Odpowiedzialność kapłanów w dziedzinie duszpasterstwa rodzin dotyczy nie tylko kwestii moralnych i liturgicznych, ale także problemów o charakterze osobistym i społecznym. Prezbiterzy winni wspierać rodziny w ich trudnościach i cierpieniach; towarzysząc ich członkom, mają pomagać im w widzeniu życia w optyce Ewangelii. Kapłan odpowiednio przygotowany do takiego apostołatu, winien zawsze odnosić się do rodzin jak ojciec, brat, pasterz i nauczyciel, wspomagając je środkami łaski i oświecając światłem prawdy²³.

Jeśli prawodawcy stawiają kapłanom tak wymagające powinności wobec małżeństw i rodzin, to wynika z tego, iż alumni, przyszli duszpasterze, winni dostatecznie przygotować się w ramach pobytu w wyższym seminarium duchownym do tego, aby obwieszczać nowość i piękno „Bożej prawdy o rodzinie”, towarzyszyć rodzinie chrześcijańskiej w wysiłku zdążania do doskonałej miłości, a z drugiej strony, stawiać czoła sytuacjom kryzysowym, rozprzestrzenianiu się doktryn, koncepcji życia i obyczajów przeciwnych Ewangelii i prawdziwemu dobru osoby ludzkiej²⁴.

2. Formacja ludzka

Złożona i delikatna problematyka małżeństwa i rodziny, aby mogła spotkać się z rozwiązaniami odpowiadającymi współczesnym potrzebom, wymaga od przyszłych kapłanów autentycznego ducha pasterskiego i prawdziwej kompetencji²⁵.

²² Por. KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*, I V 2003, nr 8, Miesięcznik Archidiecezji Gdańskiej 48 (2004), nr 7-9, s. 436-486.

²³ Por. FC, nr 73.

²⁴ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio, Introduzione*. „Przygotowanie duszpasterzy rodzin dokonuje się w sposób zasadniczy podczas formacji seminaryjnej. Kapłani już od początku swojej formacji powinni być odpowiednio przygotowywani do swoich przyszłych zadań duszpasterzy rodzin”. – *Instrukcja Duszpasterstwa Rodzin Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, Gniezno 2007, nr 98, s. 14.

²⁵ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 13.

Przede wszystkim, pierwszym i niezbędnym warunkiem dla duchowej asystencji wobec małżonków chrześcijańskich i ich rodzin jest dojrzałość ludzka duszpasterzy. Stąd wielką wagę w kształceniu przyszłych duszpasterzy należy przywiązywać do formacji ludzkiej, która jest fundamentem całej formacji kapłańskiej²⁶. Redaktorzy instrukcji *Wskazania dla formacji alumnów dotyczące zagadnień małżeństwa i rodziny* nalegają, aby ten aspekt osobowości przyszłych duszpasterzy był otoczony troską już od pierwszych lat pobytu w seminarium²⁷.

Bez odpowiedniej formacji ludzkiej cała formacja kapłańska, a w przyszłości współpraca z małżonkami i rodzinami, byłaby pozbawiona swego koniecznego fundamentu. Formacja ludzka kapłana okazuje się szczególnie ważna ze względu na tych, do których skierowana jest jego misja. Właśnie po to, żeby jego posługa była po ludzku jak najbardziej wiarygodna i łatwa do przyjęcia, kapłan winien kształtować swą ludzką osobowość w taki sposób, by stawać się dla innych pomostem, a nie przeszkodą w ich spotkaniu z Jezusem Chrystusem. Konieczne jest, by prezbiter umiał poznawać do głębi wnętrze człowieka, odgadywać trudności i problemy, ułatwiać spotkanie i dialog, zdobywać zaufanie i nawiązywać współpracę, wyrażać spokojne i zrównoważone sądy. Nie tylko więc dla osiągnięcia właściwego rozwoju swojej osoby, lecz także ze względu na podejmowaną posługę przyszli kapłani powinni rozwijać w sobie zespół ludzkich cech, bez których nie można kształtować osobowości zrównoważonych, silnych i wolnych, zdolnych dźwigać ciężary duszpasterskiej odpowiedzialności. Potrzebne więc jest wychowanie do umiłowania prawdy, do prawości i rzetelności, do szacunku wobec każdej osoby, do poczucia sprawiedliwości, do wierności danemu słowu, do autentycznego współczucia, do konsekwentnego postępowania, a zwłaszcza do zrównoważonego sądu i zachowania²⁸. Aktualny Kodeks Prawa Kanonicznego domaga się, aby alumni uczyli się „wypracowywać te cnoty, które posiadają duże znaczenie w obcowaniu z ludźmi, tak jednak, by doszli do osiągnięcia właściwej harmonii pomiędzy wartościami ludzkimi i nadprzyrodzonymi”²⁹.

²⁶ Por. tamże, nr 31; por. IOANNES PAULUS II, *Adhortatio Apostolica Postsynodalis Pastores dabo vobis*, 25 III 1992, nr 43, AAS 84 (1992), s. 731-733 (odtąd: PDV).

²⁷ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 31.

²⁸ Por. PDV, nr 43.

²⁹ KPK, kan. 245 § 1.

Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis z 1985 r. podkreśla, że formacja duchowa winna obejmować całego człowieka. Łaska bowiem nie usuwa natury lecz ją podnosi, a nikt nie może być prawdziwym chrześcijaninem, jeśli nie posiada i nie rozwija właściwych człowiekowi cnót, wymaganych przez samą miłość, która je ożywia i nimi się posługuje. Stąd przyszły kapłan, aby mógł owocnie realizować duszpasterstwo rodzin, winien ćwiczyć się w szczerości ducha, wytrwałości trosce o sprawiedliwość, w codziennej kulturze postępowania, w dotrzymywaniu obietnic, skromności w rozmowie połączonej z miłością w duchu braterskiej służby, uczynności, zdolności do współpracy z innymi itd., aby doszedł do takiej harmonii między przymiotami ludzkimi i darami nadprzyrodzonymi, jaka jest konieczna do dawania w dzisiejszym społeczeństwie prawdziwego świadectwa chrześcijańskiego życia³⁰.

Ponieważ prezbiter powinien głosić Ewangelię wszystkim ludziom, jest konieczne, aby kandydat do kapłaństwa rozwijał zdolność nawiązywania właściwych stosunków z ludźmi różnych środowisk, uczył się sztuki trafnego przemawiania do innych, cierpliwego słuchania i porozumiewania się z różnymi ludźmi z wielkim dla nich szacunkiem oraz w duchu pokory i miłości³¹. *Lettera circolare su alcuni aspetti più urgenti della formazione spirituale nei seminari* poleca alumnom pielęgnować cnoty ludzkie, takie jak: ofiarność, sprawiedliwość, męstwo, umiarkowanie, roztropności, cierpliwość i żarliwa wytrwałość³², co umożliwi efektywną pracę na rzecz rodzin.

Dyrektorium duszpasterstwa rodzin Konferencji Episkopatu Polski przypomina, że kapłani diecezjalni powinni otrzymać podczas formacji w seminarium rzetelne przygotowanie do duszpasterstwa rodzin. Ksiądz ma traktować rodziny jak ojciec, brat i nauczyciel oraz wspierać środkami łaski i oświecać światłem prawdy³³. *Wskazania dla formacji alumnów dotyczące zagadnień małżeństwa i rodziny* mówią o konieczności „ludzkich odczuć przyszłych kapłanów w stosunku do

³⁰ Por. SACRA CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 6 I 1970, AAS 62 (1970), s. 321-384, editio apparata post Codicem iuris canonici promulgatum (19 marzo 1985), nr 51, Typis Polyglottis Vaticanis 1985.

³¹ Por. tamże.

³² SACRA CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, *Lettera circolare su alcuni aspetti più urgenti della formazione spirituale nei seminari*, 6 I 1980, Roma 1980, *Introduzione*.

³³ Por. *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*, nr 8.

apostolatu rodzinnego” oraz o „umiejętności udzielenia [przez kapłanów] z wielkim taktem odpowiedzi w różnych trudnych sytuacjach duszpasterskich”³⁴.

Wyliczone wyżej cnoty pełnią kapitalną rolę w dziedzinie duszpasterstwa rodzin. Czynią one przyszłych prezbiterów zdolnymi do skutecznego podjęcia tego ważnego i niełatwego apostolstwa.

3. Formacja intelektualna

Formacja intelektualna alumnów, chociaż ma swoją specyfikę, jest głęboko związana z formacją ludzką oraz duchową, stanowi ich niezbędny element. Aby wspomniane kształcenie było skuteczne z punktu widzenia duszpasterskiego, także w kwestii duszpasterstwa rodzin, powinno być zintegrowane z procesem duchowego rozwoju, naznaczonego osobistym doświadczeniem Boga³⁵. Zgodnie z postanowieniem kan. 248 „przekazywane kształcenie naukowe dotyczy tego, by alumni, wraz z ogólną kulturą odpowiadającą potrzebom miejsca i czasu, otrzymali obszerną i solidną znajomość nauk świętych, tak by opierając się na nich i karmiąc nimi swoją wiarę, mogli głosić naukę Ewangelii współczesnym sobie ludziom w sposób odpowiedni i przystosowany do ich mentalności”. Do wykonywania posługi kapłańskiej klerycy winni przygotować się poprzez odpowiednią formację intelektualną. Na tę formację składa się wykształcenie doktrynalne, czyli specjalne, organicznie związane z pełnieniem misji kapłańskiej oraz wykształcenie ogólne, które polega na opanowaniu wiadomości i sprawności niezbędnych każdemu współczesnemu człowiekowi, niezależnie od wykonywanego zawodu. Formacja intelektualna w ścisłym znaczeniu, stanowiąc wewnętrznie skoordynowany system, dostarcza nie tylko uporządkowanej wiedzy, lecz także motywów postępowania poprzez świadome i celowe oddziaływanie na osobowość studiujących³⁶. Stąd celem formacji naukowej w seminariach jest to, aby alumni razem z ogólną kulturą dostosowaną do potrzeb naszych czasów zdobyli szeroką i solidną wiedzę w zakresie nauk świętych³⁷.

³⁴ *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 33.

³⁵ Por. PDV, nr 51.

³⁶ Por. T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, Olsztyn 1986, s. 68-69.

³⁷ Por. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 59.

Od nauczania pewnego, co do doktryny dotyczącej się małżeństwa i rodziny, zgodnego z Magisterium Kościoła i rozwiniętego w aspekcie spekulatywnym i pozytywnym, zależy jakość duchowości małżeńskiej i działalności duszpasterskiej kapłana³⁸. Przyszli duszpasterze w kwestiach duszpasterstwa małżeństw i rodzin dzięki wierze pogłębionej i umocnionej przez studia powinni być przygotowani, aby „odpowiednio głosić ludziom naszych czasów naukę Ewangelii oraz zaszczerpieć ją w ich kulturze”³⁹.

Przed wszystkim przyszli kapłani winni mieć przedstawioną całościową i autentyczną prawdę „o człowieku, w sposób zaś szczególnie o dwóch fundamentalnych powołaniach w życiu chrześcijańskim: do dziewictwa i do małżeństwa; o ich wzajemnych związkach, a także o «dwóch aspektach zjednoczenia małżeńskiego: jednoczącym i prokreatywnym», które «nie mogą być od siebie w sposób sztuczny oddzielane bez jednoczesnego naruszenia wewnętrznej prawdy samego aktu»”⁴⁰.

Nauczanie filozofii winno dać alumnom znajomość dobrze przemyślanej i pogłębionej prawdy o małżeństwie i rodzinie, czerpiącej swą inspirację ze zdrowych zasad⁴¹. Refleksja filozoficzna ma ukazać podstawowe koncepcje antropologii: koncepcję osoby, jej realizowanie się w odniesieniu do innych podmiotów, jej przeznaczenie, jej niezbywalne prawa, oblubieńczy charakter, jako jeden z pierwszorzędných elementów pozwalających wyrazić naturę ludzką, a konstytutywnych dla społeczeństwa. Nauczanie o rodzinie i płciowości winno być wyposażone w solidną podstawę metafizyczną⁴². Trzeba dodać, że nauczanie filozofii trzeba uzupełniać danymi pochodzącymi z historii, socjologii i etnografii, które pozwolą alumnom zrozumieć, że współczesny

³⁸ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 20.

³⁹ Por. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 59. „Kapłani diecezji mają otrzymać podczas formacji seminarialnej gruntowne przygotowanie do duszpasterstwa rodzin”. – *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*, nr 8.

⁴⁰ *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 20.

⁴¹ Kształcenie filozoficzne, które ma się oprzeć na wiecznie trwałym dziedzictwie filozoficznym, uwzględniającym również współczesne badania filozoficzne, ma się tak odbywać, by doskonalilo formację humanistyczną alumnow, ćwiczyło umysł i przygotowywało ich do podjęcia studiów teologicznych”. – KPK, kan. 251.

⁴² Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 21.

kryzys małżeństwa i instytucji rodzinnej ma swe korzenie w prądach myślowych przeszłości i nie jest niczym innym, jak ujawnieniem wyraźnego i głębokiego kryzysu wartości duchowych, etycznych i kulturalnych; kryzysu, który przenika dziś całą ludzkość⁴³.

Gdy idzie o studium bioetyki, to wyboru zagadnień o naturze naukowej i filozoficznej należy dokonywać zgodnie z wymogami teologii moralnej, która potrzebuje danych naukowych precyzyjnie określonych, aby mogła kompetentnie przedstawiać najbardziej żywotne problemy życia małżeńskiego i rodziny. Doniosłe znaczenie mają także wykłady medycyny pastoralnej⁴⁴.

Formacja teologiczna w aspekcie duszpasterstwa rodzin pod kierownictwem Urzędu Nauczycielskiego winna być tak prowadzona, by alumni poznali integralną naukę katolicką o małżeństwie i rodzinie opartą na Objawieniu, uczynili ją pokarmem własnego życia duchowego, a w wykonywaniu posługi potrafili ją odpowiednio głosić i jej bronić⁴⁵.

Autorzy *Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia* domagają się, aby poszukiwania teologiczne m. in. w seminariach duchownych dążyły do nieustannego pogłębiania i przedstawiania różnych aspektów Bożego planu odnoszącego się do małżeństwa i rodziny. Doktryna ta ma być wykładana w sposób naukowy, z wiernością magisterium kościelnemu i dostatecznie szeroko⁴⁶.

W kwestii nauczania teologii dogmatycznej i sakramentalnej klerycy mają lepiej poznać prawdziwą godność chrześcijańską i nadprzyrodzoną małżeństwa i rodziny, umieszczoną w kontekście dzieła stworzenia, odkupienia i tajemnicy Kościoła. W ten sposób będą mogli lepiej zrozumieć podstawową rolę chrześcijańskich małżonków w całej ekonomii zbawienia, wraz ze wszystkimi skutkami intensywnego życia sakramentalnego i powołania do świętości⁴⁷. Należy ukazywać alumnom, że „nowość życia w Chrystusie, wypływająca z tajemnicy paschalnej jako uczestnictwo w miłości życia Trójcy Świętej, objawia samym małżonkom, a także przyszłym duszpasterzom, wielkie

⁴³ Por. tamże, nr 22.

⁴⁴ Por. tamże, nr 23; por. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 61 b.

⁴⁵ Por. kan. 252 § 1.

⁴⁶ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia*, nr 18.

⁴⁷ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 26.

ubogacenie i udoskonalenie, jakie wnosi ze sobą do naturalnej miłości ludzkiej. Zarazem wskazuje też ostateczne cele, do których ma zdążyć każdy apostołat w tym zakresie⁴⁸.

Kolejnym przedmiotem teologicznym w seminarium jest studium teologii moralnej „oparte zawsze na słowie Bożym pisanym, łącznie ze świętą Tradycją⁴⁹, które w ramach tej dyscypliny winno dać alumnom potrzebną wiedzę również o małżeństwie i rodzinie. Według *Wskazań dla formacji alumnów dotyczących zagadnień małżeństwa i rodziny* „nauczanie teologii moralnej, ściśle związane z nauczaniem teologii dogmatycznej, ponosi największą odpowiedzialność, jeśli idzie o formowanie wśród przyszłych kapłanów fundamentalnych przekonań i zachowań dotyczących apostołstwa rodzin. Musi ono być poważne naukowo i doktrynalnie tak pewne, aby mogło udoskonalic ich zachowania duszpasterskie i żywić ich poryw apostołski. Nauczanie to, próbując wyłożyć obiektywne normy moralności małżeńskiej, zajmie się także «okolicznościami szczególnymi» i trudnymi przypadkami, udzielając w ten sposób przyszłym duszpasterzom rad i duszpasterskich odpowiedzi, wraz ze wskazaniem dotyczącymi rozważnego postępowania się naukami świeckimi. Wierność Magisterium pozwoli im «okazywać wszelką troskę o jedność ich osądów, aby uniknąć bolesnej niepewności sumień u wiernych»⁵⁰. W wykładzie tej dyscypliny naukowej studium winni poznać rezultaty nauk przyrodniczych i nauk o człowieku wraz z doświadczeniem ludzkim, które mogą dać lepsze zrozumienie sytuacji i zachowania się człowieka⁵¹.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ KPK, kan. 252 § 3; por. KPK, kan. 253 § 2. „Teologia moralna także winna wyrastać z Pisma świętego. Powinna naświetlać chrześcijańskie powołanie wiernych oparte na miłości oraz wyklądać metodą naukową ich obowiązki. Niech się stara znaleźć rozwiązanie ludzkich problemów w świetle objawienia i odnieść wieczne prawdy do różnych uwarunkowań ludzkiej rzeczywistości. Niech się przyczynia do odnowienia poczucia cnoty i grzechu w ludzkich sumieniach, nie zaniedbując w drodze do tego celu najnowszych odkryć zdrowej antropologii”. – *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 79.

⁵⁰ *Directive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 27.

⁵¹ Por. tamże, nr 24. „Bardziej niż w innych dziedzinach teologicznych, należy uwzględniać rezultaty nauk przyrodniczych i nauk o człowieku wraz z doświadczeniem ludzkim. Te rezultaty, chociaż oczywiście nie mogą leć u podstaw norm moralnych, czy wręcz chcieć je tworzyć, mogą jednak rzucić wiele światła na sytuację i zachowanie się człowieka”. – SACRA CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA,

Według dyrektorium *La formazione dei presbiteri nella Chiesa Italiana* Konferencji Episkopatu Włoch w ramach wykładu teologii moralnej należy omawiać następujące zagadnienia dotyczące się kwestii moralności seksualnej, małżeństwa i rodziny: znaczenie antropologiczne i teologiczne dualizmu mężczyzna-kobieta, seksualność ludzka jako istotny wymiar i objawienie powołania do miłości, cielesność i normy moralne w sferze ludzkiej seksualności, seksualność w małżeństwie i dziewictwie. Następnie winno się przedstawiać główne tematy moralności seksualnej wieku dorastania, młodości, narzeczeństwa, kwestie związane z autoerotyzmem, stosunkami przedmażeńskimi i homoseksualizmem. Inne zagadnienia, które trzeba podejmować w ramach wykładu teologii moralnej to: małżeństwo w perspektywie etycznej: jedność i nierozzerwalność, wezwanie do „poślubienia się w Panu”, małżeństwo jako powołanie i jako wybór, Kościół wobec rozwodów; dalej: miłość małżeńska i seksualność: wezwanie, aby stać się jednym ciałem; oddanie i wierność, otwartość na życia i obowiązki wychowawcze, jak również płodność małżeńska: miłość i prokreacja, odpowiedzialne rodzicielstwo w *Gaudium et spes*, w *Humanae vitae* oraz w późniejszym nauczaniu Kościoła⁵².

Sprawy małżeństwa i rodziny mają być szeroko rozpatrywane przez prawo kanoniczne, „które przekłada zasady wiary i moralności na realia życia, dzięki postanowieniom normującym warunki niezbędne do ważnego zawierania sakramentu małżeństwa i broniącym węzła małżeńskiego, stanowi ważny składnik duszpasterstwa rodzinnego”⁵³. Przyszli kapłani poprzez studium tego przedmiotu, odpowiednio otwarte na problemy stawiane przez nowoczesność i postęp nauk humanistycznych, biologicznych i medycznych, będą mogli owocnie towarzyszyć i pomagać małżeństwom: powstającym, już zawartym i tym, które przeżywają jakiś kryzys. Alumni winni także otrzymać

Formazione teologica dei futuri sacerdoti, 22 II 1976, nr 99, Enchiridion Vaticanum, vol. 5, nr 1766-1911.

⁵² CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *La formazione dei presbiteri nella Chiesa Italiana. Orientamenti e norme per i seminari. Terza edizione*, Notiziario della Conferenza Episcopale Italiana 40 (2012), nr 10, s. 411.

⁵³ *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 28. „Prawa kanonicznego należy uczyć biorąc pod uwagę tajemnicę Kościoła, wyjaśnianą gruntownie na Soborze Watykańskim II. W wykładzie zasad i przepisów prawnych obok innych spraw należy wykazywać, jak cały porządek kościelny i dyscyplina winny się zgadzać ze zbawczą wolą Bożą i we wszystkim zmierzać do zbawienia dusz”. – *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 79.

określoną wiedzę dotyczącą procesów o stwierdzenie nieważności małżeństwa i procedury obowiązującej w sądach kościelnych, a także praw cywilnych, które wprost lub pośrednio dotyczą rodziny. Zaleca się więc również uważne studium *Karty Praw Rodziny*, wydanej przez Stolicę Apostolską⁵⁴.

Redaktorzy dyrektorium *La formazione dei presbiteri nella Chiesa Italiana* polecają, aby w ramach studium prawa kanonicznego podejmować tematykę dotyczącą procedury prawnej stosowanej w sprawach małżeńskich, takich jak: przygotowanie do celebracji małżeństwa, kwestie dotyczące orzeczenia jego nieważności, czy działalności sądów kościelnych⁵⁵.

Alumni powinni też studiować naukę społeczną Kościoła, gdy chodzi o wymiar społeczny problemów małżeńskich i rodzinnych, a szczególnie kwestie o charakterze ekonomicznym i socjo-kulturowym, takie jak bezrobocie, zarobki rodziny, prawa rodziny, praca kobiet i dzieci, nowe modele życia małżeńskiego, zamiana „ról” w rodzinie, pozycja kobiety w społeczeństwie, wykształcenie – szkoła, budownictwo rodzinne, narkomania, upośledzenia, migracja, czas wolny, itd.⁵⁶

Według dokumentu *Wskazania dotyczące studiów i nauczania doktryny społecznej Kościoła w ramach formacji kapłańskiej* Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego, w nauczaniu doktryny społecznej Kościoła w sektorze duszpasterstwa rodzin alumni winni poznać następujące zagadnienia: problematyka rodziny we współczesnym świecie, fundamentalna wartość rodziny jako podstawowej komórki życia społecznego, rodzina a osoba, rodzina a społeczeństwo świeckie, rodzina a Kościół, prawa i obowiązki rodziny, elementy konstytutywne wspólnoty rodzinnej, rodzina i jej funkcja wychowawcza, przemiany rodziny w społeczeństwie, nierozzerwalność małżeństwa wobec istnienia innych form małżeństwa, praca i rodzina we współczesnym społeczeństwie, praca kobiety w dzisiejszym społeczeństwie⁵⁷.

⁵⁴ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 28; por. *Formazione teologica dei futuri sacerdoti*, nr 114.

⁵⁵ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *La formazione dei presbiteri nella Chiesa Italiana*, s. 414.

⁵⁶ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 29.

⁵⁷ CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA (DEI SEMINARI E DEGLI ISTITUTI DI STUDI), *Orientamenti per lo studio e l'insegnamento della dottrina sociale della Chiesa nella formazione sacerdotale*, 30 XII 1988, Appendice IV, nr 2-3, Roma 1988, tekst

Autorzy instrukcji *La formazione dei presbiteri nella Chiesa Italiana* proponują w ramach wykładu etyki życia społecznego podejmowanie następujących spraw związanych w różny sposób z małżeństwem i rodziną: osoba ludzka, rodzina, społeczeństwo cywilne, sprawiedliwość, rozwój i solidarność w kontekście globalizacji; zasada dobra wspólnego i pomocniczości; polityka w kontekście społeczeństw demokratycznych; praca w perspektywie teologicznej, etycznej i duchowej; ekonomia i finanse w służbie człowieka; promocja pokoju; elementy etyki środowiska⁵⁸.

W celu właściwego przygotowania naukowego do apostołstwa małżeństw i rodzin przyszli duszpasterze powinni studiować: pewne podstawowe elementy medycyny i psychologii pastoralnej⁵⁹, jak również socjologii⁶⁰.

W formacji intelektualnej „w każdym seminarium należy popierać systematyczne studium oficjalnych dokumentów Kościoła, zwracając szczególną uwagę również na wskazania Papieskiej Komisji ds. Rodziny oraz krajowych i diecezjalnych komisji ds. rodziny”⁶¹.

Ważną kwestią w dziedzinie formacji intelektualnej jest to, aby w celu uczynienia tematu małżeństwa i rodziny bardziej obecnym w różnych dyscyplinach i aby zapewnić owocną współpracę między nimi, potrzebny jest w każdym seminarium kompetentny specjalista w tej dziedzinie, wykształcony w jednym z instytutów studiów specjalistycznych, jak np. w Instytucie Studiów nad Małżeństwem i Rodziną Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie⁶².

Wreszcie trzeba, aby biblioteki seminariów i fakultetów teologicznych posiadały książki, czasopisma i różne publikacje naukowe dotyczące problematyki małżeństwa i rodziny, aby nauczający i seminarzyści na bieżąco śledzili jej rozwój w zakresie naukowym i duszpasterskim. Do ich dyspozycji należy stawić także odpowiednie pomoce dydaktyczne i podręczniki⁶³.

polski: KONGREGACJA DS. WYCHOWANIA KATOLICKIEGO, *Wskazania dotyczące studiów i nauczania doktryny społecznej Kościoła w ramach formacji kapłańskiej*, Watykan 1988, w: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, cz. 2, Lublin 1996, s. 309-361.

⁵⁸ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *La formazione dei presbiteri nella Chiesa Italiana*, s. 411.

⁵⁹ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 53.

⁶⁰ Por. tamże, nr 30.

⁶¹ Por. tamże, nr 62.

⁶² Por. tamże, nr 56.

⁶³ Por. tamże, nr 61.

4. Formacja duchowa

Według postanowienia kan. 245 § 1 KPK „przez formację duchową alumni winni stać się zdolni do owocnego wykonywania pasterskiej posługi i ukształtowani w duchu misyjnym, rozumiejąc, że posługi wypełniane zawsze w żywej wierze i miłości przyczyniają się do ich uświęcenia; niech uczą się także wypracowywać te cnoty, które posiadają duże znaczenie w obcowaniu z ludźmi, tak jednak, by doszli do osiągnięcia właściwej harmonii pomiędzy wartościami ludzkimi i nadprzyrodzonymi”. Istotną treścią formacji duchowej jest to, aby alumni weszli w zażyłą i nieustanną łączność z Ojcem przez Syna Jego Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym⁶⁴. Klerycy w ramach tego kształcenia winni uporządkowywać rozwój życia duchowego na różnych jego płaszczyznach, starać się udoskonalać łaskę otrzymaną na chrzcie przez zdobywanie cnót szczególnie cenionych przez ludzi i zabiegać o zdobywanie cnót i postaw życia kapłańskiego⁶⁵.

Podstawowym i koniecznym warunkiem dla duchowego towarzyszenia małżonkom chrześcijańskim i ich rodzinom jest dojrzałość ludzka i chrześcijańska duszpasterzy. Stąd konieczne jest, aby obydwie te aspekty osobowości przyszłych prezbiterów były otoczone troską już od pierwszych lat pobytu w seminarium. Potrzeba przede wszystkim, aby w pełnym blasku nowości i piękna klerycy dostrzegli związek między powołaniem do bezżenności i do małżeństwa, jako dwa wymiary jedyne go powołania do świętości, które należy zawsze rozważać w świetle Tradycji i stałego nauczania Kościoła⁶⁶.

⁶⁴ Por. PDV, nr 45. „Formacja duchowa, która jest ukierunkowana ku doskonałej miłości, winna zmierzać przede wszystkim do tego, aby alumn nie tylko na mocy Święceń, lecz także poprzez głęboką wspólnotę całego życia, w szczególności sposób stał się drugim Chrystusem i przeniknięty Jego duchem, sprawując misterium męki Pana, prawdziwie uznawał to, co czyni, naśladował to, co sprawuje, siedł na Tym, który przyszedł nie po to, żeby Mu służyło, lecz żeby służyć”. – *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 44; zob. *Lettera circolare su alcuni aspetti più urgenti della formazione spirituale nei seminari, Introduzione*.

⁶⁵ Por. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 45.

⁶⁶ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 31. „Ażeby zaś wybór celibatu był prawdziwie wolny, wymaga się, by młody człowiek mógł dojrzeć w świetle wiary ewangeliczną moc tego daru i zarazem właściwie oceniał dobra stanu małżeńskiego. Winien też cieszyć się pełną wolnością psychologiczną wewnętrzną i zewnętrzną oraz posiadać konieczny stopień uczu-

Przyszli duszpasterze winni być także formowani do właściwego przeżywania sakramentu pokuty, jak również kierownictwa duchowego. Chodzi o to, aby „coraz bardziej odkrywali piękno i wagę sakramentu pokuty i kierownictwa duchowego, aż staną się jako pierwsi tymi, którzy z tych posług korzystają wytrwale i często”⁶⁷. W ten sposób będą mogli stawać się także kompetentnymi spowiednikami i kierownikami duchowymi małżonków i innych członków rodzin.

Niekiedy ludzkie odczucia przyszłych kapłanów w stosunku do apostołatu małżeństw i rodzin bywają często zakłócone przez komplikacje w ich własnych środowiskach rodzinnych. W takich przypadkach różne czynniki psychologiczne utrudniają seminarzystom zaangażowanie się w tym zakresie duszpasterstwa. Odpowiedzialni za formację mają zapewnić im odpowiednią pomoc poprzez delikatne zabiegi wychowawcze, dzięki którym mogliby przezwyciężyć tego typu trudności⁶⁸.

Ważną kwestią w przygotowaniu do asystencji duchowej wobec rodzin jest właściwa formacja seminarzystów w zakresie dojrzałości seksualnej, co w dużym stopniu warunkują „ci, którzy muszą zajmować się wychowaniem seksualnym... [by] byli osobami dojrzałymi pod względem płciowym, zrównoważonymi seksualnie”⁶⁹. Według *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* klerycy winni być odpowied-

ciowej dojrzałości, aby mógł pojmować celibat jako wypełnienie swojej osoby i nim żyć”. – *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 48.

⁶⁷ *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 32. „Gdyby jakiś ksiądz nie spowiadał się, lub spowiadałby się źle, bardzo szybko odbiłoby się to na samym jego kapłaństwie i sprawowaniu kapłaństwa, co dostrzegłaby wspólnota, której jest pasterzem”. – IOANNES PAULUS II, Adhortatio Apostolica post Synodum Episcoporum *Reconciliatio et Paenitentia*, 2 XII 1984, nr 31, AAS 77 (1985), s. 185-274, tekst polski: JAN PAWEŁ II, Encyklika *Reconciliatio et Paenitentia* do Episkopatu, Duchowieństwa i Wiernych po Synodzie Biskupów o pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła, Kraków 1996.

⁶⁸ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 33. „Wśród kandydatów mogą znaleźć się również tacy, którzy mają za sobą szczególne doświadczenia – ludzkie, rodzinne, zawodowe, intelektualne lub uczuciowe – które pozostawiły nie uleczone jeszcze zranienia i które powodują różnorakie zaburzenia, z których sam kandydat nie zdaje sobie sprawy”. – CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA (DEI SEMINARI E DEGLI ISTITUTI DI STUDI), *Orientamenti per l'utilizzo delle competenze psicologiche nell'ammissione e nella formazione dei candidati al sacerdozio*, 29 VI 2008, nr 5, Libreria Editrice Vaticana 2008.

⁶⁹ *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 34.

nio wychowywani w wymiarze seksualnym. „U alumnów, którzy już osiągnęli dojrzały wiek młodzieńczy polega ono bardziej na wychowaniu do czystej miłości osób niż na trosce, niekiedy bardzo uciążliwej, o unikanie grzechów; należy ich bowiem przygotować do przyszłych kontaktów w posłudze duszpasterskiej. Dlatego należy stopniowo i umiejętnie wdrażać alumnów do tego, aby w różnych grupach i na różnych płaszczyznach apostołstwa i społecznego współdziałania doświadczaali miłości i okazywali szczerą, ludzką, braterską, osobową i ofiarowaną w darze na wzór Chrystusa miłość wobec wszystkich, a zwłaszcza wobec ubogich, nieszczęśliwych, wobec rówieśników. Tę miłość niech otwarcie i ufnie okazują duchowym kierownikom i przełożonym i niech się uczą wraz z nimi oceniać ją w Panu”⁷⁰.

Ponieważ pierwszorzędnym celem duchowej asystencji kapłana jest pomoc małżonkom w uczynieniu z ich rodziny „domowego Kościoła”, stąd przyszły kapłan musi być uformowany jako ten, który towarzyszy rodzinom i pobudza je w ich zaangażowaniu apostołskim, przede wszystkim w ich wzajemnej pomocy na drodze doskonalenia ewangelicznego i uświęcenia. Tego rodzaju zadanie wymaga, aby przyszły duszpasterz nauczył się być mistrzem modlitwy, który troszczy się o to, aby rodziny modliły się oraz uczyły modlitwy i pełnienia uczynków miłości; aby uczestniczyły w Ofierze eucharystycznej, przyjmując Komunię świętą i aby przystępowały do sakramentu pokuty; aby podejmowały inicjatywę nauczania dzieci katechizmu i przygotowania ich do przystąpienia po raz pierwszy do sakramentów Pokuty i Eucharystii. Trzeba ponadto stwarzać i kultywować w rodzinach wrażliwość dzieci na powołanie do życia zakonnego, misyjnego i kapłańskiego⁷¹.

W formacji duchowej ważną sprawą jest także ukształtowanie alumnów, aby uważali rodziny nie jedynie za przedmiot, lecz za aktywny podmiot inicjatyw apostołskich. Pomocne w tym celu będą kontakty z różnymi grupami i ruchami rodzinnymi, a także informacje dotyczące ich życia i działalności⁷².

⁷⁰ *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 48.

⁷¹ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 35; por. KPK, kan. 528 § 2, 529 § 1, 768 § 1, 851, nr 2, 1063.

⁷² Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 36. „Żyjący w stanie małżeńskim, zgodnie z własnym powołaniem, mają szczególny obowiązek przyczyniać się do budowania Ludu Bożego przez małżeństwo i rodzinę”. – KPK, kan. 226 § 1.

Aby przyszli duszpasterze mogli nieść skuteczną pomoc duchową rodzinie, winni posiadać dobrą znajomość jej sytuacji i związanych z nią problemów. „W odniesieniu do tego przyszli kapłani muszą zostać dobrze wykształceni, zwłaszcza pod względem trudności i pilności zadań wychowawczych: jak przezwyciężyć napięcia między autorytetem i wymogami posłuszeństwa, a słuszną wolnością; jak osiągnąć pełnię wzajemnego zaufania i oddania między rodzicami i dziećmi; jak zaspokoić wymagania roztropnego i stopniowego wychowania seksualnego, odpowiedzialnego korzystania z telewizji i innych masmediów (kino, czasopisma, itd.); jak podejmować problem właściwego i wolnego wyboru stanu życia. Według Papieża, potrzebna jest modlitwa i wysiłek, aby «rodziny trwały w spełnianiu zadań wychowawczych z odwagą, ufnością i nadzieją», pomagając im w wytworzeniu pewnych «silnych przekonań», stanowiących częstokroć jedyną obronę przeciw nieuniknionym trudnościom życiowym»⁷³.

5. Formacja duszpasterska

W kan. 255 KPK ustawodawca kodeksowy stwierdza, że mimo iż cała formacja alumnów w seminarium ma cel duszpasterski⁷⁴, to jednak należy zorganizować w nim kształcenie ściśle pastoralne, przez które – uwzględniając również potrzeby miejsca i czasu – alumni nauczyłoby się zasad i umiejętności wypełniania posługi nauczania Ludu Bożego, uświęcania i kierowania.

Według *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* należy zapewnić alumnom formację ściśle pastoralną, uwzględniającą różne uwarunkowania lokalne. Formacja ta winna się odnosić przede wszystkim do umiejętności prowadzenia katechezy i głoszenia homilii, sprawowania sakramentów, kierownictwa duchowego różnych stanów życia, zarządzania parafią (łącznie z zagadnieniami ekonomicznymi), duszpasterskich kontaktów z niekatolikami i niewierzącymi oraz innych spraw koniecznych do budowania Kościoła⁷⁵.

⁷³ *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 37.

⁷⁴ „Cała formacja kapłańska powinna być prowadzona w duchu duszpasterskim, ponieważ celem seminarium jest ukształtować duszpasterzy”. – *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 94.

⁷⁵ Por. tamże.

Formacja duszpasterska ma mieć podwójny wymiar: uczyć zasad (teologia pastoralna) i umiejętności (praktyki i ćwiczenia duszpasterskie) wypełniania posługi nauczania Ludu Bożego, uświęcania i kierowania. Stąd także temat małżeństwa i rodziny winien zająć w wymienionej formacji, zarówno teoretycznej jak i praktycznej, pierwszorzędne i prawdziwie centralne miejsce⁷⁶.

Podstawowe znaczenie w teoretycznym przygotowaniu alumnów do duszpasterstwa rodzin posiada teologia pastoralna, głęboko zakorzeniona w dogmacie i w zdrowych zasadach moralnych. Wymieniony przedmiot winien wyznaczać właściwą linię dla apostołstwa rodzin, a równocześnie przyczynić się do naprawy pewnych zachowań duszpasterskich niezgodnych z Magisterium Kościoła, które w niektórych miejscach są rozpowszechnione⁷⁷.

Przyszli prezbiterzy mają poznać właściwą wizję duszpasterską w podchodzeniu do współczesnego kryzysu rodziny. Powinno się uwzględnić w nauczaniu niektóre typowe elementy powodujące kryzys: niewiedzę religijną, brak wychowania, rozbitcie państwowego systemu wychowawczego, dezorientację moralną, która prowadzi do postępowania w życiu «metodą prób i błędów», doniosły wpływ środków przekazu, wzrost liczby tzw. małżeństw «na próbę», odcięcie się od form tradycyjnych i wymyślanie spontaniczne nowych modeli życiowych, uwarunkowania płynące w pewnych regionach kulturowych ze starych zwyczajów szczepowych i odziedziczonych po przodkach, sytuacje skrajnej nędzy materialnej⁷⁸.

W wykładzie teologii pastoralnej należy omówić pewne konkretne zagadnienia, które najczęściej niepokoją dzisiejsze rodziny i dlatego wymagają szczególnej uwagi ze strony duszpasterzy: praktyki religijne dzieci, sytuacja szkoły katolickiej i wysiłki na rzecz jej obrony i rozwoju, krytyczne i odpowiedzialne posługiwanie się środkami przekazu społecznego, powaga niektórych sytuacji ekonomicznych i socjalnych oraz wysiłki zmierzające do ich przezwyciężenia, roztropna działalność jednocząca ludzi na rzecz rodziny⁷⁹.

Trzeba uczyć alumnów duszpasterskiego podejścia do problemu odpowiedzialnego ojcostwa i macierzyństwa oraz planowania poczęć:

⁷⁶ *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 38.

⁷⁷ Por. tamże, nr 39.

⁷⁸ Por. tamże, nr 41.

⁷⁹ Por. tamże, nr 48.

jakie środki zaradcze znaleźć wobec antykoncepcji, praktykowania aborcji, jak oceniać działalność poradnictwa rodzinnego (konieczność dokładnej informacji i zdrowego rozeznania). Inne zagadnienia, które należy uwzględnić w wykładzie teologii pastoralnej, to informacja o ośrodkach propagujących metody naturalnego planowania rodziny, o ich działalności i osiągnięciach, ukazywanie możliwości znalezienia pozytywnych rozwiązań problemu planowania rodziny, przygotowanie i akt zawierania sakramentu małżeństwa, aspekty duszpasterskie i kanoniczne małżeństw mieszanych, duszpasterstwo rozwiedzionych, szczególnie tych, co zawarli następnie związek cywilny: ich pozycja we wspólnocie parafialnej⁸⁰.

Nadto klerycy winni zaznajomić się z tematyką troski duszpasterskiej o rodziny w trudnych sytuacjach: używanie narkotyków, upośledzenia, AIDS, inne nieuleczalne choroby w ostatnim ich stadium. Trzeba ukazywać także problematykę trudności finansowych rodzin, małżonków starych i samotnych, bezdziejnych albo opuszczonych przez swoje dzieci, itd.⁸¹.

Na praktyczny wymiar formacji pastoralnej seminarzystów wskazują redaktorzy dokumentu *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio* w następujących słowach: „pomimo różnych trudności, praktyczna formacja pastoralna przyszłych duszpasterzy tego ważnego zakresu musi być według potrzeb wzmocniona i ubogacona nowymi impulsami. Ktoś specjalnie odpowiedzialny za działalność duszpasterską seminarium wybierze, we współpracy z wykładowcą teologii pastoralnej, ramy i ćwiczenia apostołatu proporcjonalne do dojrzałości alumnów. Będzie ich kierował raczej do tych dziedzin, które najbardziej przysłużą się do rozwoju ich zdolności duszpasterskich: kierowane kontakty z ruchami i stowarzyszeniami rodzinnymi; wizyty w sądach diecezjalnych, w poradniach i innych ośrodkach duszpasterstwa rodzin; zaproszenia do seminarium przedstawicieli duszpasterstwa rodzin, par małżeńskich zaangażowanych w apostołstwo, aby poznać ich doświadczenia; wspólna refleksja

⁸⁰ Por. tamże, nr 49-52.

⁸¹ Por. tamże, nr 53. 8. „Kapłani diecezji mają otrzymać podczas formacji seminarystycznej gruntowne przygotowanie do duszpasterstwa rodzin, szczególnie podczas zajęć z teologii duszpasterskiej”. – *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*, nr 8. „Należy zaakcentować przygotowanie alumnów do duszpasterstwa rodzin, szczególnie podczas zajęć z teologii duszpasterskiej. – *Instrukcja Duszpasterstwa Rodzin Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, nr 98, s. 14.

nad różnymi ważnymi w duszpasterstwie przypadkami i ich analiza w świetle dokumentów Stolicy Świętej i Kościołów lokalnych. Wiele uwagi należy poświęcić problemowi właściwego języka i dialogu⁸².

Zgodnie z postanowieniem *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* Konferencji Episkopatu Polski każdy prezbiter powinien nie tylko poznać naukę Kościoła dotyczącą małżeństwa i rodziny, ale także znać założenia i działanie instytucji, które je wspierają, oraz tych, które im zagrażają, czy wręcz je zwalczają⁸³. Wynika z tego, że alumni mają być zapoznani w praktyce z działaniami m. in. katolickiego poradnictwa małżeńskiego i rodzinnego, realizacją kursów przedmałżeńskich, czy sądownictwem kościelnym w sprawach małżeńskich.

6. Uwagi końcowe

W pierwszym rzędzie odpowiedzialni za przygotowania młodych do małżeństwa (oraz wspierania małżonków w wypełnianiu ich zadań) są duszpasterze. Oznacza to, że aby przyszli kapłani mogli owocnie pełnić swoją posługę na rzecz małżeństw i rodzin, potrzebują odpowiedniego przygotowania w tej dziedzinie, które winno mieć miejsce w czasie formacji w wyższym seminarium duchownym.

Przede wszystkim, pierwszym i niezbędnym warunkiem dla duchowej asystencji wobec małżonków chrześcijańskich i ich rodzin jest dojrzałość ludzka duszpasterzy. Stąd wielką wagę należy w kształceniu przyszłych prezbiterów przywiązywać do tego wymiaru formacyjnego, który jest fundamentem całej formacji kapłańskiej.

Seminarzyści w kwestiach duszpasterstwa małżeństw i rodzin dzięki kształceniu intelektualnemu powinni być przygotowani, aby kompetentnie głosić ludziom współczesnym naukę Ewangelii oraz zaszczeplić ją w ich kulturze.

Podstawowym i koniecznym warunkiem dla duchowego towarzyszenia małżonkom chrześcijańskim i ich rodzinom jest dojrzałość chrześcijańska duszpasterzy. Wynika stąd konieczność gruntownej formacji duchowej przyszłych prezbiterów.

Formacja duszpasterska alumnów ma mieć podwójny wymiar: uczyć zasad (teologia pastoralna) i umiejętności (praktyki i ćwiczenia duszpasterskie) wypełniania posługi nauczania Ludu Bożego, uświę-

⁸² *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 54.

⁸³ Por. *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*, nr 8.

cania i kierowania. Stąd także temat małżeństwa i rodziny winien zająć we wspomnianym kształceniu, zarówno teoretycznym jak i praktycznym, pierwszorzędne i prawdziwie centralne miejsce.

**Canonical aspects of the formation of higher seminary students
in the area of family pastoral care**

The article addresses the issue of the formation of higher seminary students in the area of family pastoral care. First, the need for the formation of students for family pastoral care is presented. Next, the necessity of human, intellectual, spiritual and pastoral formation in relation to the establishment of marriages and families by future pastors was pointed out.